
PRILOG IZUČAVANJU ANGAŽMANA MUSLIMANA CRNE GORE U PRVOM SVJETSKOM RATU

Vukota Vukotić

Although it has been more than a century since the First World War, our historiography hasn't yet revealed all details of this great event. The goal of this paper is to contribute to the research of this period of our history, shedding some new light on the role of the Muslim population. Since this issue has been quite neglected in historiography so far, there are many occurring controversies regarding their war engagement. In that sense, we are hoping that this work will provide a better insight into this matter and resolve some dilemmas.

Prošao je čitav vijek od I svjetskog rata, prvog globalnog sukoba u istoriji čovječanstva. Sukob koji je zahvatio sve kontinente, krenuo je sa Balkana, tačnije Sarajeva, 1914. godine. Zbog toga, ratni vjhor nije zaobišao ni Crnu Goru, iako je neposredno prije toga bila angažovana u dva balkanska rata. Na žalost, ishod tog sukoba donio je nestanak Crne Gore kao države i protjerivanje dinastije Petrović Njegoš sa njenog trona. Iz navedenih razloga, mi smatramo da se u istraživanju Prvog svjetskog rata treba ozbiljnije posvetiti izučavanju i pravilnom shvatanju posljedica koje su nastale. Razaranja i patnje koje je prouzrokovao prvi globalni sukob u istoriji obavezuju nas na pomno ispitivanje svih događaja koji su za njega vezani kako bi preduprijedili i na vrijeme spriječili njihovo ponavljanje.

Ulazak u Veliki rat, koji je trebao da okonča sve ratove, iziskivao je od crnogorskog naroda nevjerovatne napore. Takođe, stekli su se uslovi da ratno bude angažovano i islamsko stanovništvo Crne Gore. Naime, još od zadobijanja nezavisnosti na Berlinskom kongresu 1878. godine, muslimansko stanovništvo koje je zatečeno na novooslobođenim teritorijama dobilo je obećanje da neće biti vojno angažovano protiv jednovjerne braće, tačnije Osmanskog carstva. Ipak, i ono se moralo uklopiti u, još prije Veljeg rata razrađeni sistem, po kom je crnogorska vojska bila podijeljena u 7 bataljona.¹ Odmah po Veljem ratu, 1880. godine, ponovo je izvršena reforma vojske i ona je podijeljena na 9 brigada i 58 bataljona.² Umjesto regularne vojne obaveze, muslimansko stanovništvo bilo je u obavezi prema Crnoj Gori, da plaća poseban porez – nizamiju. Prva nizamija naplaćena je već 1881. godine, u Podgorici, Baru, Nikšiću i Kolašinu. Za potrebe urednog vođenja i redovne naplate vojničkog poreza i islamsko stanovništvo je podijeljeno u bataljone i utvrđen je oficirski kadar u njima.³ Tako su nastali muhamedanski bataljoni:

Podgorički, sa šest četa: Gornjovaroška, Donjovaroška, Podljubovićska, Gornjomijećanska, Donjomijećanska i Goričanska,⁴ sa ukupno 562 vojnika.

Barski, kome je komandir bio Alil Ćatović, Ulcinjski, komandira Nušo beg Bušatlije, Mrkojevićski – komandir Jusuf Barjaktarović i Krajinski – komandir ponovo Alil Ćatović.

¹ Dr Boban Batrićević, „Pregled razvoja crnogorske vojske 1850–1910“, *Glasnik Narodnog muzeja Crne Gore*, knj. X, 2013. god, str. 62.

² *Isto*, str. 63.

³ Ministarstvo vojno (MV), Nizamija, fas. 1, i knj. II/43. Najstarija arhivska građa koja se odnosi na naplatu nizamije potiče iz 1887. godine i obuhvata bataljone barski, ulcinjski, mrkojevićki i krajinski. Pomoćne knjige protokola nizamije sačuvane su od 1897. godine.

⁴ Pravoslavno stanovništvo Podgorice bilo je raspoređeno u Gornjozetski bataljon.

Oficiri ovih bataljona bili su zaduženi za sakupljanje sredstava i vođenje spiskova o naplati nizamije. Prema raspoloživoj građi vidimo da je samo najviši oficirski kadar bio pismen, dok su oficiri pojedinačnih četa bili nepismeni i potpisivali su se otiskom prsta. Pojedini oficiri, poput komandira ulcinjskog bataljona, Nušo bega Bušatlije, imali su i svoj poseban pečat kojim su potpisivali dokumenta. Četiri primorska bataljona prikupljala su nizamiju po selima, ili kao u slučaju Ulcinja po mahalama i selima, tako da je svako selo predstavljalo jednu četu ili se nekoliko sela udruživalo u jednu četu zbog malog broja stanovnika. Prema najstarijim podacima 1887. i 1888. godine Barski bataljon brojao je ukupno 294 vojnika i za godinu je naplaćeno 2.212 fiorina nizamije.⁵ U Krajinskom bataljonu, bilo je 420 vojnika i prihodovano je 3.137 fiorina. U Mrkojevićima od 574 vojnika naplaćeno je 4.287 fiorina nizamije, a u Ulcinju od 755 vojnika 5.962 fiorina.⁶ Već početkom XX vijeka bilježimo promjenu u komandnom kadru u bataljonu Ulcinjskom gdje je komandir Mehmed beg Resulbegović i u Krajinskom u kom je postavljen za komandira Omer Alija Selmanović. Takođe u svim bataljonima bilježi se porast broja vojnika.

U prvoj deceniji XX vijeka crnogorska vojska je nastavila da se razvija. Donijet je zakonski okvir o njenom uređenju 1903. godine u okviru opšte reorganizacije državne uprave. Već 1906. godine pokušano je sa uvođenjem muslimanskih jedinica u regularni vojni sistem ali to nije dalo rezultate. Iste godine naplaćena je nizamija u iznosu od 27.048 kruna.⁷ Konačno, 1908. godine donešena je *Uredba o formaciji cjelokupne vojske Knjaževine Crne Gore* koja će se primjenjivati do nestanka crnogorske države.⁸ Prema ovom aktu crnogorska vojska bila je

⁵ I ovdje je kao u Podgorici izdvojeno muslimansko stanovništvo i zbog toga ovaj broj vojnika.

⁶ DACG, MV, Nizamija, fas. 1, 1887–1888. god.

⁷ Dr Boban Batrićević, nav. djelo, str. 68.

⁸ DACG, Uredba o formaciji..., 1908. god, knj. 422.

Број 1049. Мунџава 20 Јулар 1915 г.

Команданту Левокурано Колона
 Бригаду Убу Гуровућу
 Ковари.

Као одговор на Ваш извешај
 датог 15. а. м. бр. 4. издатио има
 ваши извешај Ваш своје мисли о
 официјерима (Командирима редова).

Према објекту / извешаја Ваш са
 места, које су ми познате Командир
 баталјона Сварко-Шестинско и Бригаду
 баталјона, ~~познате ми преко Командира~~
 Вурана / Командира Васа Бокана, где ће
 све видјети негов мисли о њима.

Мене у овим официјерима поштовања
 нијеу добро што познати, и колико сам
 могао до сада видјети и чути у баталјо-
 нима Ваши у овим ред и поштовања.

У месту Командира Вурана / Баталјона
 која видјете не оне познате Лузе
 Јанковића, и ја велому извешаја да
 Ваш о њима на изрази се, да од кад сам
 ја изрази Команду као обич, савјетом
 радња да је то један између својих
 официјера.

Шао се неке официјера Муслимански
 баталјона, па су у овим ред неосељени
 и нијеу врши бојнеке појсе, а у овим
 и овим познати, редом могу Ваш
 познати у Убу Гуровућу официјера
 Ода Бунџавића.

Командант Војског Савјета
 Бригаду, Мунџава

272

Lovčenski odred, 1914-1915, fas. 1, dok. 1049.

podijeljena na 4 divizijska, 11 brigadnih i 52 bataljonska okruga.⁹ Muhamedansko stanovništvo Crne Gore bilo je raspoređeno u dva divizijska okruga, Cetinjski i Podgorički, dva brigadna okruga, Primorski i Zetski i 7 bataljonskih.

Primorski brigadni okrug bio je sastavljen od 6 bataljona:

- Selačko-šestanski bataljon sa četnim okruzima: Selački, Krnjički, Šestanski i Livarski;

- Krajinski bataljon sa četnim okruzima: Murički, Ćurilački, Kostanjski, Ftijanski;

- Barski bataljon sa četnim okruzima: Barski I (pravoslavni), Zubački, Barski II (katolički), Barski III (muhamedanski), Tuđemilski, Zaljevski;

- Bjelogorski bataljon sa četnim okruzima: Pinješki, Meteriški (pravoslavni), Podmožurski, Bjelogorski, Britskogorski;

- Ulcinjski bataljon sa četnim okruzima: Meteriški (muhamedanski) Pristanski, Novomahalski, Podbjelogorski, Merajski, Meraj-Đerajski, Seocki;

- Mrkojevićski bataljon sa četnim okruzima: Veljeselski, Dobrovodski, Mikulićski, Kunjarski, Dabezićski, Goranski.

U zetskom brigadnom okrugu bila su dva bataljona:

- Podgorički sa četnim okruzima: Gornjo Mioski, Donjo Mioski, Gornjovaroški, Donjovaroški, Gorički;

- Gornjozetski bataljon sa četnim okruzima: Drački, Starovaroški, Novovaroški, Dajbabski, Lajkovići, Pogranični.¹⁰

U ovom formacijskom obliku crnogorska vojska je dočekala dva balkanska i Prvi svjetski rat. Prema šemi koju smo naveli vidimo da samo se dvije čete deklarišu kao čisto muhamedanske (III Barska i Meteriška), s tim što u ovdje treba ubrojiti i 4 čete Podgoričkog bataljona iz razloga koje smo gore spomenuli.¹¹

⁹ Dr Boban Batrićević, nav. djelo, str. 69.

¹⁰ DACG, Uredba o formaciji..., 1908. god, knj. 422, str. 27–29.

¹¹ Pogledati fusnotu 4.

Kasnije, uvećanjem teritorija nakon Balkanskih ratova, ovaj broj se povećao za još dvije divizije. Svaka divizija imala je u svom sastavu 2 do 3 brigade, a svaku brigadu činili su 4 do 6 bataljona sastavljeni od 5 do 6 četa.¹² Svaka brigada brojala je po 2.000 ljudi, sem novoformiranih u toku rata u kojima je bilo samo po 500 vojnika. Unutar ovih brigada nalazio se ukupno 71 bataljon sa snagom od 400–500 vojnika podijeljen u čete od oko 90 ljudi.¹³ Na početku Prvog svjetskog rata načelnik štaba bio je serdar-divizijar Janko Vukotić, koji je istovremeno vršio dužnost predsjednika vlade i ministra vojnog. Njegovom odlukom, crnogorska vojska bila je podijeljena na četiri odreda: Lovčenski, Sandžački, Starosrbijanski i Hercegovački.¹⁴ U sastav Lovčenskog odreda, čiji se štab nalazio na Cetinju, ulazio je 21 bataljon 16 mitraljeza i 32 topa. Hercegovački bataljon raspoređen na frontu od Grahova do Šćepan-polja brojio je 7 brigada 29 bataljona, 14 mitraljeza i 18 topova. Sandžački odred činilo je 11 bataljona, 2 čete pitomaca, 6 topova i 4 mitraljeza na frontu od Šćepan-polja do granice sa Srbijom. Starosrbijanski odred jačine 20 bataljona imao je zadatak da štiti granicu prema Albaniji.¹⁵ Iz svega ovoga da se zaključiti da je crnogorska vojska bila daleko od toga da je spremna za rat.¹⁶

U početku, Crna Gora je imala uspjeha u ratnim operacijama. Lovčenski odred zauzeo je Spič i Budvu i uspio je da se odbrani od austrougarskih napada iz Boke. Uz pomoć francuskih snaga i pomoći u artiljeriji zadržana je linija fronta iznad

¹² Ova podjela važila je samo za pješadiju, a ostali rodovi vojske posebno su ulazili u sastav svake jedinice.

¹³ Grupa autora, *Operacije crnogorske vojske u Prvom svjetskom ratu*, Vojnoistorijski institut JNA, Beograd, 1954. godine, str. 38–39.

¹⁴ Naredba ministra vojnog br. 191 od 28. VII 1914. godine.

¹⁵ Dr Novica Rakočević, *Crna Gora u Prvom svjetskom ratu 1914–1918*, Cetinje, 1969. godine, str. 51.

¹⁶ Vukota Vukotić, *Gubici crnogorske vojske u Prvom svjetskom ratu 1914–1916*, DACG, Cetinje, 2014. god, str. 8.

Crna Gora pred I sv. rat

Bokokotorskog zaliva, a uz pomoć francuske flote potopljena je austrougarska krstarica „Zenta“.¹⁷ Takođe i Hercegovački odred, iako se držao defanzivno, održavao je front prema Grahovu. I najmanji Starosrbijanski odred imao je uspjeha i štiteći granicu od albanskih upada zauzima Skadar 27. juna 1915. godine, što je izazvalo negodovanja čak i među silama Antante.

¹⁷ U mnogim istorijskim djelima ime ovog broda navodi se kao „Zenta“ a u stvari bi trebalo da bude „Senta“. Problem je u tome što se po mađarskom pravopisu ime tako piše. Inače, brod je dobio ime po slavnoj bici kod Sente 11. septembra 1697. godine.

Upravo u sastavu Lovčenskog odreda i Starosrbijanskog odreda bile su angažovane muhamedanske jedinice u crnogorskoj vojsci. Ulazeći u rat protiv Austrougarske više nije postojao razlog, zabrana borbe protiv jednovjeraca, za njihovo mobilisanje i ove jedinice su pozvane u rat. Kao što možemo vidjeti, njihov ratni raspored bio je skoro jedino u mjestima boravka. Prema raspoloživim dokumentima jasno je da su služili u mješovitim bataljonima, a da su na nivou četa bili vjerski homogeni. U ovim bataljonima najviši oficirski kadar bio je pravoslavni. Kao ilustraciju ovog stanja navešćemo jedan dokument iz januara 1915. godine, koji upućuje komandir Bojanskog sektora brigadir M. Đurašković brigadiru Ivu Đuroviću, komadantu Ljevokrilne kolone Lovčenskog odreda. U njemu se iznosi mišljenje o oficirskom kadru na tom području. Tako vidimo da je u Bjelogorskom bataljonu jedan od podoficira Đuza Đakonović, a da su Selačko-šestanski i Bjelogorski bataljon pod komandom komandira Vasa Bokana. Nadalje, o angažovanju Muslimana Đurašković kaže: „Što se tiče oficira muhamedanskih bataljona, to su uopšte ljudi nepismeni i nijesu učili vojničke nauke, a u četama i nemaju podoficira, jedino mogu Vam preporučiti u Ulcinjskom bataljonu oficira Oda Bušatlića.“¹⁸

Odsustvo visokoobrazovanog i dobro obučenog oficirskog kadra među muslimanskim stanovništvom navelo je komandu crnogorske vojske da u ratnim uslovima u ovim bataljonima postavi pravoslavni oficirski kadar. Decenije plaćanja nizamije, kao vojničkog poreza, i izbjegavanje vojne obaveze, sada je rezultiralo nepostojanjem kvalifikovanog oficirskog kadra koji bi u ratu predvodio svoje sunarodnike. Takođe, iz ovog podatka možemo izvesti zaključak, da nije postojalo neko specifično podozrenje crnogorske komande prema vojnom držanju ili privrženosti muslimanskog stanovništva, već da su upravo praktični razlozi nalagali sprovođenje ovakvog tretmana.

¹⁸ DACG, MV, Lovčenski odred, 1914–1915, fas. 1, dok. 1049.

Odsustvo vojne obuke uslovalo je ograničenu upotrebu bataljona u kojima je služilo muslimansko stanovništvo. Njima su povjereni zadaci u pozadini fronta, intendanturi, a djelovi Barskog i Ulcinjskog bataljona bili su određeni za čuvanje obale u tim opštinama i održavanje mira u gradovima. Uredno snabdijevanje vojske i protok informacija među komandama i bataljonima bio je zadatak kome je crnogorska Vrhovna komanda poklanjala veliku pažnju. O tome svjedoči veliki broj sačuvane arhivske građe koja se odnosi na ove poslove. Pored toga, Vrhovna komanda se trudila da svi mobilisani prođu adekvatnu obuku. I tokom trajanja ratnih operacija konstantno se odvijala obuka regruta. Zanimljivo je da mobilisano muslimansko stanovništvo odbija da prolazi kroz vojnu obuku. To ne znači da odbija i ratno angažovanje, pa od regrutskog vježbanja bježe na liniju fronta koristeći se pravilom da svako ko provede dva mjeseca na liniji fronta ne mora da prolazi obuku. O ovom problemu Vrhovnu komandu i štab Lovćenskog odreda obavještava brigadir Đurović u svom dopisu iz januara 1915. godine.¹⁹ Nedostatak obuke izazivao je podozrenje kod oficira, koji su sumnjali u mogućnost pravilnog izvršenja zadataka. Tako već na samom početku rata, upravnik varoši Ulcinja šalje izvještaj u kom navodi da je „vojska koja ima u zadatak da čuva obalu – sastavljena (je) od Muhamedanaca – naoružanih berdankama – koji bi pri prvoj teškoći ostupili. S takvom vojskom teško bise branio i manji rejon.“²⁰ Upravitelj govori i o širenju defetističkih glasova, posebno u Bjelogorskom bataljonu, od čega je „na veliku muku...“ Iz ovog dokumenta možemo vidjeti da su muslimanski vojnici, pored nedostatka obuke, bili i loše naoružani. Puške sistema „Berdan № II M 1871“ cal. 10,6 mm, stigle su u Crnu Goru, njih 30.000 kao poklon iz Rusije, 1896. godine, ali ni tada

¹⁹ DACG, MV, Lovćenski odred, 1914–1915, fas. 1, dok. 2148.

²⁰ DACG, MUD, Vlado Petrović-Savu Vuletiću, 28.VII 1914. god, fas. 150, dok. 3453/1.

Kobara knj. št. 4522 (11. 8. 1914)

Šp. 1194

Kovarni Krov
Kobara (Diplom)

11. 8. 1914
B

Brojno zbirke spomenika za uzejati za 11. Oktob. 1914.

Kovarni Krov: oš. 3, b. 4, nebraga 1, kosa 1;

Kovarni Krov: oš. 1, b. 4, kosa 1; -

Kovarni Krov: oš. 4, b. 291, nebraga 15, kosa 25;

Kovarni Krov: oš. 8, b. 311, nebraga 26, kosa 28;

Kovarni Krov: oš. 1, b. 56, nebraga 1, kosa 2;

Kovarni Krov: oš. 7, b. 216, kosa 3;

Kovarni Krov: oš. 6, b. 160, nebraga 5, kosa 13; -

Kovarni Krov: oš. 2, b. 117, nebraga 2, kosa 9;

Kovarni Krov: oš. 2, b. 311, nebraga 2, b. 216, kosa 11; -

Kovarni Krov: oš. 1, b. 31, nebraga 1; -

Kovarni Krov: oš. 1, b. 18, nebraga 1, kosa 1;

Kovarni Krov: oš. 1, nebraga 31, kosa 9; -

Kovarni Krov: nebraga 10, kosa 3;

Kovarni Krov: oš. nebraga 15; -

Kovarni Krov: oš. 119, b. 117, nebraga 110, kosa 101; -

Pozivamo na uzejati jesti: **119** ožarni nebraga Kovarni Krov: oš. 119, b. 117, kosa 101 je kao nebraga Kovarni Krov: oš. 119, b. 117, kosa 101.

B. 11. 8. 1914

Kovarni Krov

11. 8. 1914

Lovčenski odred, 1914-1915, fas. 1, dok. 2148

nijesu odgovarale potrebama crnogorske vojske. U Prvom svjetskom ratu standardno naoružanje crnogorske pješadije bila je puška sistema „Mosin–Nagant M 1891“ ili poznata „moskovka“ omiljeno oružje u crnogorskoj armiji.²¹ Tokom cijelog rata muslimanski bataljoni odrađivali su zadatke intendanture u povjerenom im sektoru. Komanda intendanture bila je u Starom Baru, a postojale su intendantske stanice u Vladimiru, ostrvu Sveti Nikola, Ulcinju, Medovi, Tuzima. U jednom izvještaju brigadira Đuraškovića, komandi Lovćenskog odreda, čitamo da je u četiri muhamedanska bataljona za dejstvo spreman ukupno 41 oficir, 1.287 vojnika, a da ima 140 neboraca i 101 konj.²²

Ipak, ratna dejstva nijesu zaobišla ni muslimanske bataljone. Kako je Crna Gora jedina učesnica Velikog rata koja je javno objavljivala svoje gubitke, to vidimo da su u sukobima stradali vojnici i iz ovih bataljona. Interesantno je napomenuti da ove žrtve, kako bi se dalo očekivati, nijesu vezane samo za ratna dejstva oko osvajanja Skadra u junu 1915. godine, već da su razasute tokom cijelog trajanja vojnih operacija crnogorske vojske. Iz spiskova o Gubicima crnogorske vojske možemo vidjeti da je u:

- Barskom bataljonu ukupno bilo žrtava: 6 ranjenih i 4 umrla vojnika;
- Bjelogorskom bataljonu ukupno bilo žrtava 4 poginula, 3 ranjena i 15 umrlih vojnika;
- Šelačko-šestanskom bataljonu ukupno bilo žrtava 1 poginuli, 3 ranjena i 4 umrla vojnika;
- Mrkojevićskom bataljonu bilo ukupno žrtava 1 poginuli i 2 umrla vojnika;
- Ulcinjskom bataljonu bilo ukupno žrtava 6 poginulih, 2 ranjena i 4 umrla vojnika.²³

²¹ Dr Boban Batrićević, *nav. djelo*, str. 29.

²² DACG, MV, Lovćenski odred, 1914–1915, fas. 1, dok. 1194.

²³ Vukota Vukotić, „Gubici crnogorske vojske u Prvom svjetskom ratu 1914–1916“, *Zbornik dokumenata*, Cetinje, 2014. godine.

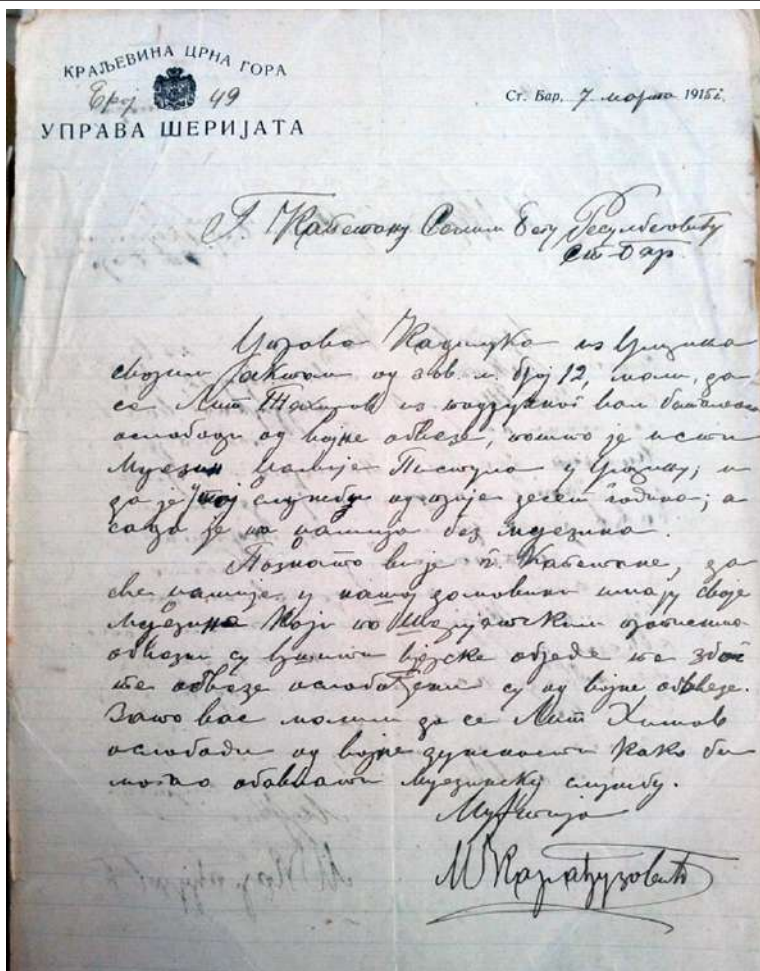
Sve žrtve u ovim bataljonima nijesu bile muslimani, sem u Mrkojevićkom bataljonu, već se vidi da su ti bataljoni bili mješoviti. Zanimljivo je da nemamo prijavljene žrtve iz Podgoričkog bataljona, koji bi trebalo da je sastavljen isključivo od muslimanskog stanovništva, dok je u Gornjozetskom bataljonu bilo 17 poginulih, 43 ranjena i 2 umrla vojnika.²⁴

Dok je bila pošteđena ratnih dejstava, Podgorica je, tokom Prvog svjetskog rata, bila glavni regrutni centar u Crnoj Gori. Pored toga, u njoj je bio smješten i dio ratnih zarobljenika koje je Crna Gora zarobila dok je držala front prema Austrougarskoj, do januara 1916. godine. O velikom regrutacionom centru i centru za obuku u Podgorici, gdje su se skupljali redovi iz svih divizija crnogorske vojske, saznajemo i iz dokumenata Lovćenskog odreda. Naime, krajem januara 1915. godine, bilježimo dokument u kome se u ime predsjednika opštine Ulcinjske, sudija U. (Usein?) Rizvanbegović, obraća komandantu ulcinjskog bataljona kap. Selim begu Resulbegoviću koji se nalazi u Baru. U njemu, sudija se žali da su Januz i Oso Abazović, kao lokalni briači, otišli u Podgoricu na obuku, što je ostavilo varoš bez ikoga sa tim zanatom, što šteti, kako navodi, stanovništvu, a posebno lokalnoj bolnici. Zato Rizvanbegović moli komandanta ulcinjskog bataljona, da razriješi vojne obaveze i vrati sa fronta Šećira Abazovića, a po mogućstvu i Malića Dautova, kako bi ponovo u gradu otvorili svoje radionice.²⁵ Iz dostupne dokumentacije nije nam poznat odgovor kapetana Resulbegovića po ovom pitanju.

Nevolje izazvane ratom tu nijesu prestajale za muslimansko stanovništvo u Crnoj Gori. Iz sačuvane arhivske građe možemo saznati da, pored opšte oskudice i nemaštine koja je pogađala sve stanovnike Crne Gore, u jednom trenutku je bilo ugroženo i

²⁴ Isto, str. 62.

²⁵ DACG, MV, Lovćenski odred, 1914–1915, fas. 1, dok. 548.

Lovčenski odred, 1914-1915, fas. 1, dok. 49, 7. III 1915. godine

normalno funkcionisanje islamske zajednice. Po tom pitanju, komandantu ulcinjskog bataljona, ovoga puta se obraća Uprava šerijata. U dokumentu koji potpisuje muftija Karadžević, moli se kapetan Resulbegović, da oslobodi vojne obaveze Lita Tahirova jer je on mujezin džamije Pistulo(a) u Ulcinju. Radi

rješavanja ovog problema muftija podsjeća kapetana Selim bega, na pravila šerijatskog zakona po kojem su mujezini oslobođeni vojne obaveze.²⁶ Kako vidimo iz dokumenta, ovu molbu muftija Karađuzović potpisuje kao civilno lice koje se obraća vojnim organima. Prema tome, iako su postojale određene indicije, jasno zaključujemo da tadašnji crnogorski muftija nije imao tokom Prvog svjetskog rata nikakvu vojnu ulogu. Ono što znamo iz dostupne arhivske građe je da se Karađuzović sredinom 1914. godine vratio u Crnu Goru iz Carigrada gdje je boravio po odobrenju vlasti sa Cetinja.²⁷

O učešću i borbama Crne Gore u Prvom svjetskom ratu dosta je pisano. Međutim, uloga muslimanskog stanovništva tokom Velikog rata još uvijek nije dovoljno rasvijetljena u našoj istoriografiji. Previše nepreciznosti u podacima i nedovoljno poznavanje arhivske građe doprinijeli su tome da o njihovom angažmanu znamo pouzdano jako malo.

Crnogorski Muslimani sa voljom su se odazvali na ratni poziv svoje otadžbine. Čim je prestala da važi odredba da ne mogu biti vojno angažovani protiv jednovjerne braće, muslimansko stanovništvo Crne Gore stalo je u red sa svojim sunarodnicima u odbranu svoje države protiv Habzburške monarhije. Njihova spremnost da zajedno sa svima drugima brane svoje domove nikada nije dovedena u pitanje. Organizacijom crnogorske vojske vidimo da su bili regularno raspoređeni u bataljone, prema teritorijalnom principu. Formiranje četa unutar bataljona još uvijek se oslanjalo na staru plemensku podjelu, jer je crnogorska komanda računala da će se vojnici bolje iskazati u boju pored svojih najbližih saplemenika. Ovakvom organizacijom dobijeni

²⁶ DACG, MV, Lovčenski odred, 1914–1915, fas. 1, dok. 49, 7. III 1915. godine.

²⁷ DACG, MV, Kabinet, telegram 09. 06. 1914. god., fas. 10, 1914. god, dok. 6325.

su bataljoni u krajevima u kojima su živjeli Muslimani koji su po strukturi bili mješoviti. Na nivou čete očuvana je podjela prema vjerskoj pripadnosti. Zbog toga, ovdje treba otkloniti jednu dilemu. Bataljoni koji su formirani u oblastima naseljenim Muslimanima, a koji su ponekad i naslovljavani kao muslimanski, u stvari su bili sastavljeni kombinovano tako da je svako selo davalo jednu četu.

Vojno angažovanje muslimanskog stanovništva pokazalo je i neke nedostatke u tom pogledu. Kako smo već naveli, i pored nesporne želje da se učestvuje u ratu, postavili su se problemi obučenosti vojnika i manjak oficirskog kadra. Decenijama u Crnoj Gori, od njene nezavisnosti, Muslimani su bili oslobođeni vojne obaveze kroz institut nizamije. Sada je to iskrslalo kao problem, jer vojnici nijesu prošli adekvatnu obuku kroz obavezna vojna vježbanja, a nedostajalo je nižeg oficirskog i podoficirskog kadra. Komandanti tih bataljona obavljali su više počasno tu dužnost, tako održavajući određene naslijeđene funkcije i društveni status, nego što su bili školovani oficiri. Za dugo, njihova dužnost je bila svedena na prikupljanje nizamije i uredno vođenje spiskova o tome. Kako bi prevazišla ove probleme crnogorska komanda bila je prinuđena da u ratnim uslovima na čelu ovih bataljona postavi profesionalni oficirski kadar. Ipak, vidimo da su dotadašnji komandanti zadržali svoju funkciju poput komandanta ulcinjskog bataljona Selim bega Resulbegovića. Nedostatak obuke i navike na vojna vježbanja stvorio je otpor kod regrutovanih koji su odbijali da prođu vojnu obuku. Sve to je učinilo da ovim bataljonima budu dodijeljeni ratni zadaci samo u pozadini. Kako smo već napomenuli, razlog za to je isključivo nedostatak obučenosti, a ne podozrenje komande u njihovu lojalnost.

No, i pored toga, muslimansko stanovništvo podnijelo je žrtve za odbranu zemlje u Velikom ratu. Danas su nam poznati

stradali poimenice u tim bataljonima, ali za potrebe ovog rada naveli smo samo ukupne brojke. Zajedno sa ostalim dokumentima koja smo ovdje naveli, pokušali smo da bacimo jedan novi pogled na njihov ratni put. Možda zanemaren od strane historiografije, njihov doprinos svakako nije bio mali u tom trenutku za Crnu Goru. Zato možemo samo da uputimo poziv da se ovoj temi, kroz ozbiljnija istraživanja, da konačni sud.